

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

при Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України

Звіт з аграрної політики

APD/APB/08/2021

Агροстрахування – потенціал для сталого розвитку агрокомпаній: поточний стан та перспективи розвитку в Україні

Наталія Герасименко

Київ, листопад 2021

Виконавці

Контакти:
АПД Україна
вул. Рейтарська, 29-6, 01030 Київ
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Про проект «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проект «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006р. і наразі до 2021р. та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл. Реципієнтом проекту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проекту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проект має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною. З цією метою Проект має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Наталія Герасименко

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2021 Німецько-український агрополітичний діалог.
Всі права захищено

ЗМІСТ

1	ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	4
2	ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ	9
2.1	Ринок агрострахування у 2018-му андерайтинговому році.....	11
2.2	Страхування сільськогосподарських тварин	13
2.3	Індексне страхування в Україні	13
3	ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОСТРАХУВАННЯ	14
3.1	Програми підтримки 2005-2008 роки.....	14
3.2	Програма підтримки агрострахування - 2012.....	15
4	ОГЛЯД ПОТОЧНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ТА РОЗРОБОК У СФЕРІ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	16
4.1	Нововведення в агростраховому законодавстві	16
4.2	Державна підтримка страхування - 2021	17
5	НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	18
6	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	20

СПИСОК Таблиць

Таблиця 1: Основні законодавчі зміни в агрострахуванні	6
Таблиця 2: Страхування сільськогосподарських культур у 2005-2018 роках	10
Таблиця 3: Зведені дані страхування в розрізі страхових компаній, 2018 р.	11
Таблиця 4: Використання страхових продуктів, 2018 р.....	12
Таблиця 5: Зведені дані зі страхування тварин, 2018 р.	13
Таблиця 6: Динаміка показників державної підтримки страхування сільськогосподарських культур в Україні.....	15

1 ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку суспільства нерозривно пов'язаний з розвитком економіки. Значні зміни, які відбуваються у всіх без винятку сферах життя і господарської діяльності (світові кризи, нестабільність економічних взаємозв'язків та частота настання стихійних лих), викликають дедалі більше занепокоєння та привертають увагу науковців. За таких умов дослідження ризиків та їх впливу на різні сфери життєдіяльності людини, країни і суспільства в цілому, перетворюється на одне з найголовніших завдань сучасної економічної науки. Для України, яка з кожним роком набуває все більшої ваги на світових продовольчих ринках, питання управління ризиками нерозривно пов'язане із сільським господарством, і страхування тут розглядається як найбільш поширений та дієвий інструмент.

В Україні, система страхування в цілому, та агрострахування зокрема, успадкована з Радянського Союзу. Знаковим для подальшого розвитку страхування в Україні став 1996 рік, в якому був прийнятий Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996. Закон визначив поняття «страхування» та передбачав обов'язковість страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах. До страхування долучались приватні страхові компанії, законом були визначені основні терміти та поняття. Наразі цей закон є базовим з питання регулювання страхування.

З 2001 року обов'язковість страхування поширилась на господарюючих суб'єктів всіх форм власності і для виконання цієї норми було розроблено ряд нормативно-правових документів. Також, вперше була передбачена державна підтримка агрострахування, що полягала у можливості отримати компенсацію страхових платежів у розмірі 50 відсотків, проте до 2005 року кошти на такі цілі державним бюджетом не передбачались. Нормативними документами періоду 2001- 2005 роки також передбачалось обов'язкове страхування тварин. Проте, обов'язкове агрострахування себе не виправдало і починаючи з 2004 року трансформувалось в обов'язкову умову, при певних видах діяльності, зокрема при отриманні кредиту або бюджетної дотації (державної підтримки), пов'язаної з виробництвом. Запроваджена у 2005-2008 роках державна підтримка агрострахування відіграла стимулюючу роль для розвитку цього ринку. Починаючи з 2009 через фінансову кризу та відсутність коштів в державному бюджеті фінансування відповідної програми припинилось. 2008 та 2009 рік позначились також і на розвитку фінансового ринку в цілому, та страхового зокрема, що відобразилось у скороченні кількості страхових компаній які в. т. ч. надавали свої послуги агровиробникам.

З 2008 року в Україні розпочав роботу Проект «Розвиток агрострахування в Україні» Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку), що в подальшому трансформувався у Проект «Розвиток агрофінансування в Європі та Центральній Азії»

(ECA Agri-Finance). За період роботи Проекту було запропоновано кілька варіантів побудови системи агрострахування, зокрема шляхом підсилення ролі держави на цьому ринку. В рамках реалізації Меморандуму між Проектом та Мінагрополітики в складі Мінагрополітики був створений Сектор агрострахування (3 штатних одиниці), що мав опікуватися питаннями розробки та впровадження страхових продуктів, державної підтримки, стимулювання розвитку системи агрострахування. Проте, в результаті інституційної реформи та об'єднання Мінагрополітики з Міністерством економіки України Сектор не був збережений як структурна одиниця.

У 2012 році із прийняттям Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» настав кардинально новий етап розвитку ринку агрострахування. По - перше було запроваджене спеціальне регулювання саме ринку агрострахування (раніше норми з регулювання були відображені як частина Закону «Про державну підтримку сільського господарства України» (розділ 3)). По - друге передбачалось створення Аграрного страхового Пулу - єдиного об'єднання страховиків, які здійснюють страхування відповідно до Закону. Участь страховиків у Пулі була умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Також, запроваджувалась стандартизація страхових процедур, шляхом розробки та затвердження стандартних страхових продуктів. Їх особливістю було те, що франшиза не застосовувалась а натомість, запроваджувалось поняття «страхове покриття». Також, у 2012 році вперше була розроблена та започаткована програма підготовки та підвищення кваліфікації аварійних комісарів (осіб, що здійснюють діяльність з визначення причин настання страхових випадків та розміру збитків) в сільському господарстві (в галузі рослинництва). Кваліфікаційні свідоцтва на відповідність зазначених осіб кваліфікаційному мінімуму за результатами навчання видаються регулятором страхового ринку (наразі НБУ) та відповідні відомості вносять до Переліку, розміщеному на офіційному сайті.

Хронологія прийняття основних нормативно-правових актів (НПА), що вплинули на розвиток агрострахування в Україні наведена в таблиці 1.

Таблиця 1: Основні законодавчі зміни в агрострахуванні

Рік впровадження	НПА	Роз'яснення
1996	Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996	Визначав поняття «страхування» та передбачав обов'язковість страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах
01/2001	Закон України від 18 січня 2001 року № 2238 – III «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років»	Передбачав можливість надання компенсації страхових платежів у розмірі 50 відсотків.
10/2001	Законом України від 4 жовтня 2001 р. «Про внесення змін до Закону України «Про страхування»	Застрахувати свій врожай зобов'язані виробники сільськогосподарської продукції всіх форм власності, при чому для державних підприємств ця вимога поширюється на врожай багаторічних насаджень і всіх сільськогосподарських культур, а для підприємств інших форм власності – лише на врожай зернових культур і цукрових буряків
07/2002	Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 1000 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності».	Встановлювались максимальні тарифи на страхування основних сільськогосподарських культур (озимі та ярі зернові, цукрові буряки, картопля, технічні культури, сади, виноградники, овочі відкритого та закритого ґрунту, розсадники) для регіонів. Затверджувався типовий договір обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності
05/2003	Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 590 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків».	Затверджувався перелік тварин, які підлягали обов'язковому страхуванню. До них належали племінні тварини: велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні (чистопорідні або одержані за затвердженою програмою породного вдосконалення тварини, що мають племінну (генетичну) цінність і можуть використовуватися в селекційному процесі) віком від 1 року; зоопаркові тварини віком від 1 року; циркові тварини віком від 1 року. Затверджувався типовий договір обов'язкового страхування тварин Встановлювався максимальний розмір страхового тарифу - 5%
06/2004	Закону України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну	Передбачав, що суб'єкт господарської діяльності зобов'язаний попередньо застрахувати свої ризики загибелі (втрати) сільськогосподарської

	підтримку сільського господарства України».	продукції (її частини) та капітальних активів у випадку, якщо: - продає на організованому аграрному ринку будь-який вид товарного деривативу базовим активом якого є сільськогосподарська продукція; - даний суб'єкт отримує бюджетну дотацію або субсидію, пов'язану з виробництвом сільськогосподарської продукції або здешевлення її ціни; - отримує банківський кредит (позику) на цілі виробництва сільськогосподарської продукції або придбання капітальних активів, якщо проценти за таким кредитом (позикою) частково або повністю здешевлюються (відшкодовуються) за рахунок бюджету; - отримує бюджетний кредит (позику) або банківський кредит (позику) під гарантію держави чи органу місцевого самоврядування на цілі виробництва сільськогосподарської продукції або придбання капітальних активів. Запроваджувались програми комплексного (мультиризикового) та індексного (індекс урожайності) страхування Заявлено створення «Фонду аграрних страхових субсидій», проте він не був створений
05/2005 -2008 рік	Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 р. № 325 (зі змінами) «Порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються для здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку»	З 2005 по 2008 рік зберігались умови обов'язковості страхування, виділялись бюджетні кошти на субсидування страхових платежів, за принципом: агровиробник платить 100% платежу страховій компанії, потім звертається до держави за компенсацією 50%. Серед умов надання субсидій встановлювався ліміт на тариф у розмірі 5% та франшиза не більше 30%
02/2012	Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» Внесення змін до Закону України «Про страхування»	Запровадження добровільного страхування сільськогосподарської продукції Ліцензування діяльності страхових компаній з добровільного страхування сільськогосподарської продукції Створення аграрного страхового Пулу Розробка та затвердження стандартних страхових продуктів для цілей страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою Використання поняття «страхове покриття» у договорах страхування з державною підтримкою. Франшиза в таких договорах не застосовувалась. Запровадження програми підготовки аварійних комісарів (осіб що здійснюють визначення причин настання та розмір збитків) в сільському господарстві (в галузі рослинництва)
08/2012	Постанова Кабінету Міністрів України № 813 від 15.08.2012 у	Встановлення граничного обсягу компенсації фактично сплачених страхових платежів до 50%.

	2012 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)	Додатком до Постанови визначено озиму пшеницю, як об'єкт страхування з державною підтримкою на період перезимівлі (страховий продукт №2)
10/2012	Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1968 від 30.10.2012 «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»	Затверджені форми документів, що складають стандартний страховий продукт для страхування посіві озимих зернових сільськогосподарських культур на період перезимівлі (страховий продукт №2)
2021	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»	Передбачено ліквідацію Аграрного страхового Пулу; розширення лінійки страхових продуктів та страхових ризиків; встановлення вимог до страховиків-учасників програми державної підтримки; можливість страхування як за стандартними так і за «ринковими» страховими продуктами; запровадження можливості страхування доходу; розширення повноважень регулятора страхового ринку; підвищення рівня державної підтримки до 60%.

Що стосується страхового ринку в Україні його регулюванням до 2014 року займалась Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг), що є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством, підпорядкованим Кабінету Міністрів України. Пізніше, відповідні функції виконувала Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), яка є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Починаючи з липня 2020 року правонаступником Нацкомфінпослуг (яку було ліквідовано) став Національний банк України (НБУ). Основні функції, що стосуються ринку агрострахування, які покладені на НБУ:

- ліцензування страхових компаній (ліцензія на добровільне страхування сільськогосподарської продукції);
- контроль за їх діяльністю та відповідності законодавчо встановленим вимогам в т.ч. щодо платоспроможності;
- встановлення додаткових вимог до страховиків, що приймають участь у програмах державної підтримки страхування;

участь у підготовці та ведення Переліку аварійних комісарів (осіб, що здійснюють діяльність з визначення причин настання страхових випадків та розміру збитків) в сільському господарстві.

2 ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ

За даними Національного банку України (наразі регулятор страхового ринку) станом на червень 2021 року 61 страхова компанія має ліцензію на провадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції. Офіційні данні на регулярній основі щодо показників діяльності страхових компаній за напрямом агрострахування наразі не збираються. Так, останні данні щодо динаміки розвитку ринку агрострахування були зібрані в рамках Аналітичного дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році» проведеного Міністерством аграрної політики та продовольства України у співпраці з Проектом «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку). Дані для зазначеного дослідження збирались на добровільній основі. Зведені дані попередньо проведених досліджень та данні Мінагрополітики щодо програми реалізації державної підтримки агрострахування наведені в Таблиці 2.

Таблиця 2: Страхування сільськогосподарських культур у 2005-2018 роках

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість договорів	910	1 330	4 397	1 637	1 980	1 217	2 710	1 936	1 722	1 392	1 062	793	957	1 205
Площа, тис. га	390	670	2 360	1 171	510	553	786	727	869	732	689	700	661	974
Страхова сума, млн. грн	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	3 055	3 969	6 240	5 933	6 674
Сума премії, млн. грн	12,8	28,5	116,7	155,4	42	72,1	136,3	130,4	135,4	72,8	77,7	157,0	204,3	208,8
Субсидія, млн. грн	5,8	12,5	47,8	72,8	0	0	0	0,086	0	0	0	0	0	0
Рівень виплат	н/д	н/д	н/д	н/д	36,5%	50,9%	28,0%	41,0%	9,7%	7,6%	12,9%	44,2%	4,9%	2,8%
Середня ставка премії	3,8%	н/д	4,5%	4,9%	3,2%	3,8%	3,7%	3,8%	3,1%	2,4%	2,00%	2,5%	3,4%	3,1%
Курс \$/грн ¹	5,05	5,05	5,05	5,22	8	7,91	7,98	7,99	7,99	12,95	22,91	26,02	26,54	28,27
Страхова сума, млн. \$	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	235,9	173,3	239,8	223,5	236,1
Сума премії, млн. \$	2,5	5,6	23,1	29,8	5,3	9,1	17,1	16,3	16,9	5,6	3,4	6	7,7	7,4

¹ Офіційний обмінний курс долара США до гривні на кінець жовтня місяця кожного року.

2.1 Ринок агрострахування у 2018-му андерайтинговому році

Згідно з даними Аналітичного дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році» загалом у 2018 андерайтинговому році страхові компанії уклали 1 205 договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, зокрема, 659 – на зимовий та 546 – на весняно-літній період. Загальна страхова сума за договорами страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень склала 6,676 млрд. грн., що на 12,5% більше 2017 року. Сума зібраних страхових премій склала 208,8 млн. грн.. Сільськогосподарські культури були застраховані на загальній площі 974 тис. га. Середня ставка страхової премії за весь андерайтинговий рік склала 3,1%, зокрема, 3,6% – за зимовий період та 3,0% – за період весна-літо. Найбільшу кількість договорів було укладено у Дніпропетровській (125 шт) та Кіровоградській (110 шт) областях. За показником застрахованої площі першість належить Хмельницькій області (115,8 тис. га, або 11,9%). За об'ємом зібраних премій лідирує Херсонська область (23,8 млн. грн., або 11,4%). 2018-му андерайтинговому році виплати (за зимовий період) були здійснені у 9-ти областях України, найбільше - у Одеській області – 30,5% (1,8 млн. грн.). У 2018-му андерайтинговому році страхування сільськогосподарських культур здійснювали 11 страхових компаній (Табл. 3).

Таблиця 3: Зведені дані страхування в розрізі страхових компаній, 2018 р.

Компанія	К-ть договорів	Площа, га	Страхова сума, грн	Сума премій, грн	Середня ставка премії	Виплати, грн
Аска	158	140 508	562 676 959	17 395 836	3,1%	0
АХА	179	73 237	639 401 679	13 521 794	2,1%	1 065 787
Брокбізнес	62	120 334	234 337 861	3 905 189	1,7%	0
Гардіан	35	12 549	99 652 315	4 616 568	4,6%	0
Інго Україна	236	203 567	872 278 707	21 739 007	2,5%	487 550
Країна	52	39 824	364 157 277	15 276 166	4,2%	884 725
Мега-Гарант	3	1 004	13 501 000	54 004	0,4%	0
ПЗУ	343	179 242	1 519 957 790	33 793 717	2,2%	3 161 995
ТАС	6	1 725	22 065 993	957 060	4,3%	0
УАСК	5	6 224	189 544 048	13 506 637	7,1%	0
Універсальна	126	195 494	2 156 542 818	84 012 413	3,9%	173 994
Загалом/Середня	1 205	973 708	6 674 116 449	208 778 391	3,1%	5 774 051

У 2018-му андерайтинговому році здійснювалося страхування 16-ти видів сільськогосподарських культур. Найбільше договорів було укладено на страхування озимої пшениці (615 договорів, або 41,3%), озимого ріпаку (307 договорів, або 25,5%), кукурудзи (114 договорів, або 9,5%), соняшнику (76 договорів, або 6,3%), озимого ячменю (41 договір, або 3,4%), озимого жита (13 договорів, або 1,1%) та ярої пшениці (8 договорів, або 0,7%). Перелік найбільш популярних серед виробників страхових продуктів наведений в Таблиці 4.

Таблиця 4: Використання страхових продуктів, 2018 р.

Програма	Частка договорів	Частка застрахованої площі	Частка страхової суми	Частка зібраних премій	Частка у постраждалих площі	Частка у виплатах
Багаторічні насадження	0,2%	0,1%	1,7%	0,7%	0,0%	0,0%
Повна загибель	11,0%	12,0%	7,9%	12,2%	0,0%	0,0%
Повна загибель + весняні заморозки	40,1%	41,9%	13,9%	14,9%	68,6%	81,7%
Інші (троянди)	0,1%	0,0%	0,5%	0,1%	0,0%	0,0%
Мультиризик (страхування майбутнього врожаю)	26,4%	21,3%	46,0%	57,7%	31,4%	18,3%
Мультиризик (страхування посівів до збирання)	1,6%	1,4%	2,7%	1,5%	0,0%	0,0%
Поіменовані ризики	15,4%	11,6%	25,3%	10,8%	0,0%	0,0%
Часткова та повна загибель + весняні заморозки (для озимих культур)	5,2%	11,7%	2,0%	2,2%	0,0%	0,0%
Загалом	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Важливою складовою ринку є страхування, пов'язане з програмами фінансування сільгоспвиробників (в першу чергу через ПАТ «Аграрний фонд та ДПЗКУ). Таке страхування складає приблизно третину від усіх укладених на ринку договорів та 22,9% від усіх застрахованих площ. Умови страхування за цими договорами дещо відрізняються від тих, які в середньому застосовуються на ринку. Зокрема, середня ставка премії за цими договорами складає 3,8%. Відповідно, частка договорів, які укладаються через Аграрний Фонд та ДПЗКУ, у загальному обсязі зібраних страхових премій складає 53,9%.

2.2 Страхування сільськогосподарських тварин

За даними Аналітичного дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році» у 2018-му році було укладено 3941 договорів на страхування тварин (3865 – ВРХ, 73 – страхування коней, 2 – страхування свиней та 1 – страхування свійської птиці). Загальна страхова сума склала 252 млн грн, а сплачена страхова премія – 1,6 млн грн. Страхові відшкодування здійснювались за договорами страхування ВРХ (92,6% від загальної суми виплат) та коней (7,4%). Середня ставка страхової премії склала 0.7% (Табл.5).

Таблиця 5: Зведені дані зі страхування тварин, 2018 р.

Вид тварин	К-ть договорів	Страхова сума, грн	Сума премій, грн	Виплати, грн	Середня ставка премії
ВРХ	3 865	54 704 507	936 820	63 000	1,7%
Свині	2	150 647 922	493 301	0	0,3%
Коні	73	730 000	14 418	5 000	2,0%
Птиця свійська	1	45 988 800	239 142	0	0,5%
Загалом	3 941	252 071 229	1 683 681	68 000	0,7%

2.3 Індексне страхування в Україні

«МетеоЗахист» Сингента (<https://www.syngenta.ua/meteozahist-2021>)

У 2015 році завдяки партнерській програмі компанії «Сингента» та Міжнародної фінансової корпорації (IFC) із залученням страхового агента програми — компанії PZU.» була розроблена програма індексного страхування «МетеоЗахист». Пілотний проект стартував 2016 року в Харківській, Дніпропетровській і Кіровоградській областях. Наступного року програма охопила весь Південь і Схід країни, загалом понад 100 тис. гектарів. У 2018-му програма „МетеоЗахист” запрацювала у центральних регіонах й усього покрила вже 420 тис. гектарів. В результаті реалізації програми у 2018 році застраховані аграрії отримали 29,4 млн гривень страхового відшкодування. Основна частка виплат припала на агровиробників південних і східних областей, які зазнали суттєвих втрат урожаю пшениці через посушливі умови в період цвітіння й наливу зерна. В сезоні-2019 програма індексного страхування стала доступна для аграріїв західних областей. Сумарна страхова виплата у 2019 році становила 44 млн грн. У 2020 році компанія Syngenta за програмою індексного страхування виплатила клієнтам 58 млн грн. Площа покриття у сезоні 2020 досягла 879 тис. га за 3221 страховим полісом, що на 50% перевищує показник 2019 року, а загальний розмір страхової відповідальності (страхова сума) становить 910 млн грн.

«МетеоЗахист» — це захист інвестицій у посіви восьми основних культур (пшениця озима, пшениця яра ячмінь озимий, ячмінь ярий, кукурудза, соняшник, соя та ріпак) від:

- посухи і спеки під час цвітіння та наливу зерна;
- надмірних опадів під час цвітіння та наливу зерна;
- від надмірних опадів під час жнив.

Corteva (<https://www.corteva.com.ua/news-and-events/the-talenta-program-is-in-the-TOP-25-of-the-best-corporate-social-responsibility-programs.html>)

У 2021 році Міжнародна науково-дослідна компанія Corteva Agriscience разом із страховою компанією ARX, брокерською компанією GrECo та платформою MeteoControl запустили пілотну програму індексного страхування для сільгоспвиробників, які придбали насіння соняшнику та кукурудзи бренду Brevant™ разом з необхідними для них засобами захисту, а також пакети засобів захисту для пшениці та ячменю. За умовами пілотної програми індексом – тобто погодним показником, певне значення якого є ознакою настання страхового ризику – став параметр «ступінь дефіциту вологості в ґрунті». В пілотній програмі взяли участь фермери південних та центральних областей України. Загалом було застраховано понад 10 000 га.

3 ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОСТРАХУВАННЯ

Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції, в порядку, встановленому законом. Перелік сільськогосподарських страхових ризиків, а також об'єктів страхування, частина страхових платежів (страхових премій), яка субсидується з державного бюджету, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику.

3.1 Програми підтримки 2005-2008 роки

Державна підтримка агрострахування в Україні була задекларована у 2001 році, як один із засобів стимулювання розвитку агровиробництва, проте фактично була реалізована починаючи з 2005 року, коли в державному бюджеті були виділені кошти на здешевлення страхових платежів.

Запроваджена у 2005-2008 рр. державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції сприяла збільшенню кількості договорів страхування сільськогосподарських культур. Сума зібраних страхових премій по страхуванню сільськогосподарських культур, що проводилась в рамках державної підтримки у 2008 р. становила 155 млн гривень. Проте, навіть за відсутності бюджетних асигнувань у 2009 р. компанії-лідери страхового ринку про-демонстрували зацікавленість у розвитку системи страхування сільськогосподарських культур та зібрали близько 42 млн грн страхових платежів, але це у 4 рази менше, ніж у 2008 р. (Табл. 6).

Таблиця 6: Динаміка показників державної підтримки страхування сільськогосподарських культур в Україні

Показник	Роки					2009 р. до 2008 р., %
	2005	2006	2007	2008	2009	
Загальна площа посіву, тис.га	25 862,40	25 785,50	25 868,20	269 87,40	26 700,20	99%
Застрахована площа посіву, тис.га	390,60	668,30	2 358,20	1 171,60	510,10	44%
% до загальної площі посіву	1,51	2,59	9,12	4,34	1,91	44%
Страхова сума, млн грн	339,30	616,70	2 600,40	3 153,30	1 300	41%
Страхова премія, млн грн	12,80	28,50	116,90	155,40	42	27%
Страховий тариф, %	3,77	4,62	4,50	4,93	3,23	66%
Кількість договорів, шт.	910	1 330	4 397	1 637	1 980	121%

3.2 Програма підтримки агрострахування - 2012

Особливістю програм державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції було запровадження певної стандартизації у страхових процедурах (стандартних страхових продуктів). Стандартний страховий продукт (страховий продукт) - комплекс документів, що містить певні визначені (стандартні) умови страхування, які не можуть змінюватися і є обов'язковими для виконання сторонами за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Порядком та умовами надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) передбачалось, що страхування сільськогосподарських культур з державною підтримкою може здійснюватися на весь період вирощування (страховий продукт 1), на період перезимівлі (страховий продукт 2), на весняно-літній період (страховий продукт 3).

За сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC, група Світового банку), Мінагрополітики було розроблено та затверджено спільним наказом з Нацкомфінпослуг страхові продукти для всіх основних польових культур.

Відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (редакція від 2012 року) право на одержання субсидії мали агровиробники, що уклали договір страхування сільськогосподарських культур з страховими компаніями-членами Аграрного страхового Пулу. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 813 від 15.08.2012 у 2012 році здешевлення страхового платежу передбачалося для с\г виробників, що уклали договори страхування озимої пшениці на період перезимівлі (страховий продукт №2) у розмірі не більше 50% вартості страхування. Враховуючи, що Аграрний страховий пул був створений 7 листопада 2012 року, а кінцевий термін огляду посівів для прийняття на страхування був 30 листопада 2012 року, страховиками-членами Пулу було укладено лише 4 договори за програмою державної підтримки, загальна сума зібраних страхових премій склала 173 616 грн. В подальшому, Пул не виправдав покладені на нього сподівання та не проводить діяльності на сьогодні.

4 ОГЛЯД ПОТОЧНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ТА РОЗРОБОК У СФЕРІ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

4.1 Нововведення в агростраховому законодавстві

22 липня 2021 року Володимир Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Цей нормативно-правовий акт передбачає внесення суттєвих змін зокрема в спеціальний Закон «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Основні зміни передбачають:

- ліквідацію Аграрного страхового Пулу;
- розширення лінійки страхових продуктів та страхових ризиків;
- встановлення вимог до страховиків-учасників програми державної підтримки;
- запровадження можливості страхування доходу;

- розширення повноважень регулятора страхового ринку;
- підвищення рівня державної підтримки.

Крім того, зазначений закон передбачає внесення змін до законів України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про сільськогосподарську кооперацію» та «Про фермерське господарство» в частині надання можливості цим господарствам отримувати державну підтримку на страхування сільськогосподарської продукції.

4.2 Державна підтримка страхування - 2021

Відповідно до Закону «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (редакція 2021 року) «Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає в наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді відшкодування до 60 відсотків вартості страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договорами страхування». Крім того, виходячи з положень ст. 26 Закону «Порядок надання фінансової підтримки» Мінагрополітики має право оприлюднювати перелік страховиків, які мають право на страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Такі страховики, в свою чергу повинні мати ліцензію на здійснення страхування сільськогосподарської продукції і відповідають вимогам Закону України "Про страхування" та додатковим вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Національного банку України. Додаткові вимоги, виходячи із норм Закону можуть бути встановлені зокрема в частині вимог до забезпечення платоспроможності таких страховиків, вимог та порядку перестраховування ризиків за договорами страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, вимог до власного утримання, та особливості формування страхових резервів, обліку договорів страхування. Це означає, що існуватиме певний перелік страхових компаній, що реалізовуватимуть послуги страхування з державною підтримкою. Наразі, вимоги НБУ до таких страховиків в процесі розробки.

В цілому, сучасному агростраховому законодавству притаманна певна лібералізація ринку та урізноманітнення можливостей для страхування. Так, наприклад предметами страхування з державною підтримкою можуть бути не лише посіви, врожай сільськогосподарських культур, багаторічні насадженнями та їх врожай, сільськогосподарські тварини, а й дохід від реалізації власно вирощеної, відгодованої, виловленої, зібраної, виготовленої сільськогосподарської продукції.

Важливим нововведенням є те, що страхувальники мають право укладати договір страхування стосовно настання сільськогосподарського страхового ризику (страхових ризиків) щодо:

- 1) посівів, урожаю сільськогосподарських культур, у тому числі щодо покриття збитків, понесених у зв'язку з їх вирощуванням;
- 2) багаторічних насаджень та їх урожаю, у тому числі щодо покриття збитків, понесених у зв'язку з їх вирощуванням;
- 3) сільськогосподарських тварин, у тому числі щодо покриття збитків, понесених у зв'язку з їх вирощуванням;

- 4) доходу від реалізації власно вирощеної, відгодованої, виловленої, зібраної, виготовленої сільськогосподарської продукції, у тому числі щодо покриття збитків, понесених у зв'язку з неотриманням (недоотриманням) очікуваного доходу (прибутку) від реалізації власно вирощеної, відгодованої, виловленої, зібраної, виготовленої первинної (без вторинної обробки та переробки) сільськогосподарської продукції за період її окупності, у тому числі на основі індексу доходу, що включає показники врожайності та цін на продукцію;
- 5) відхилення параметра (значень) індексу (індексів) від обумовленого договором страхування граничного значення.

Крім того, передбачається можливість здійснювати страхування з державною підтримкою як за стандартизованими страховими продуктами (розробляються Мінагрополітики за погодженням з НБУ), так і страховими продуктами, що розробляються страховиками.

З метою реалізації положень Закону робоча група при Мінагрополітики працює над розробкою порядку та умов надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції. З урахуванням циклу страхування ймовірніше за все ці кошти будуть передбачені для страхування озимої пшениці на період перезимівлі. На ці цілі, на 2021 рік Державним бюджетом передбачається виділення 50 млн.грн.

5 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

З метою покращення ефективності функціонування системи агрострахування необхідним в найближчій перспективі вбачається:

- Проведення збору інформації та аналізу даних агрострахування за 2019-2020 роки з метою виявлення основних тенденцій;
- Оновлення розроблених у 2012 році стандартних страхових продуктів, зокрема в частині розрахунку страхових тарифів;
- Посилення спроможності Мінагрополітики у подальшій розробці страхових продуктів та веденні відповідних баз даних;
- Проведення освітніх кампаній для агровиробників з метою підвищення обізнаності та роз'яснення особливостей агрострахування та умов отримання державної підтримки;
- З огляду на задекларовану можливість отримання державної підтримки при страхуванні сільськогосподарських тварин доцільним буде розпочати підготовку аварійних комісарів (осіб, що займаються визначенням причин настання та розміру збитків) в галузі тваринництва.
- Підвищення спроможності страхових компаній в розробці страхових продуктів (в т.ч. індексних).

Особливу увагу при розробці підходів з удосконалення систем агрострахування в Україні варто звернути на наступні застереження.

- Потенційна можливість страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою за «ринковими» продуктами може спонукати недобросовісних учасників ринку до шахрайських дій, або ж нецільового використання бюджетних коштів.

- раніше розроблених та затверджених стандартних страхових продуктів сприяло б прискоренню запуску повноцінного агрострахового ринку, проте це потребує фахової підготовки, або ж залучення кваліфікованих експертів, зокрема актуаріїв з метою актуарного розрахунку страхових тарифів.
- Відсутність в сучасному агростраховому законодавстві поняття «страхове покриття», може спонукати до використання страхових продуктів із застосуванням франшизи, що як доводить досвід, є менш вигідним для агровиробників. Крім того, застосування франшизи
- При розробці порядку використання коштів та розподілу бюджетних асигнувань варто взяти до уваги періоди страхування сільськогосподарських культур, особливо що стосується озимих і ярих.

Варто передбачити обмеження на отримання державної підтримки на одного агровиробника.

6 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Аналітичне дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році»/Міністерство аграрної політики та продовольства за підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група світового банку)
- 2) Герасименко Н.А. Регулювання системи страхування сільськогосподарських культур в Україні // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – 2010 - 20 с.
- 3) Державна політика щодо розвитку страхування сільськогосподарських ризиків // Г.І. Зуб, О.Є. Гудзь. Електронний ресурс: magazine.faaf.org.ua/derzhavna-politika-schodorozvitku-strahuvannya-silskogospodarskih-rizikiv.html
- 4) Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>
- 5) Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text>
- 6) Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/ed20120113#top>
- 7) Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (зі змінами) Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>
- 8) Закону України «Про страхування» (зі змінами). Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 9) Офіційний сайт Національної комісії що здійснює державне регулювання фінансового ринку. Електронний ресурс: <https://nfp.gov.ua/>
- 10) Офіційний сайт Національного банку України. Електронний ресурс: <https://bank.gov.ua/>
- 11) Постанова Кабінету Міністрів України № 813 від 15.08.2012 у 2012 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій) Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2012-%D0%BF#top>
- 12) Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 1000 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2002-%D0%BF#Text>

- 13) Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 590 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2003-%D0%BF#top>
- 14) Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 р. № 325 (зі змінами) «Порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються для здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2005-%D0%BF#Text>
- 15) Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1968 від 30.10.2012 «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1970-12/ed20120209#Text>